

Potencjał twórczy i kulturowy jako element specjalizacji regionów słabo rozwiniętych

Beata Skubiak

Uniwersytet Szczeciński, Polska

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie kapitału kulturowego i kreatywnego, które w przypadku regionów słabo rozwiniętych, mogą stać się ważnymi czynnikami rozwojowymi i elementem regionalnej specjalizacji. Dla realizacji celu artykułu zostały wykorzystane różne metody badawcze, obejmujące analizę danych wtórnych, w tym: studia literaturowe dotyczące opracowań zwartych, a także czasopism i innych publikacji, analizy statystyczne, wnioskowanie i synteza. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzić można, że sektor kultury i twórczości, który kwitnie na poziomie lokalnym i regionalnym, dysponuje strategicznymi możliwościami łączenia kreatywności i innowacji dla pobudzenia lokalnych gospodarek, zainicjowania nowych form aktywności, stworzenia nowych i trwałych miejsc pracy, pozytywnego oddziaływania na inne branże oraz zwiększania atrakcyjności regionów i miast. Sektor twórczy i kulturowy stanowi zatem katalizator strukturalnej zmiany wielu stref przemysłowych i obszarów wiejskich, może doprowadzić do „odmłodzenia” ich gospodarki i do zmiany powszechnego wizerunku tych regionów. Kapitał kulturowy i kreatywny jest ważnym czynnikiem gospodarczych i społecznych innowacji, jak również przyczynia się do uruchomienia procesów rozwojowych. Kultura odgrywa ważną rolę w strukturze społeczeństwa i jest ważnym elementem indywidualnego wzrostu i rozwoju.

Wstęp

Prace Richarda Florydy (2004, 2005; oraz Gertler i inni 2002) zwróciły uwagę na ekonomiczny wymiar kultury i kreatywnych zasobów, w szczególności w zakresie ich wpływu na innowacje i konkurencyjność. Miasta i regiony oraz ich tożsamości odgrywają istotną rolę w wspieraniu potencjału środowisk twórczych, co z kolei ma duży wpływ na innowacje, małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP), rozwój lokalny, spójność społeczną, atrakcyjność miasta jako miejsca do odwiedzenia, w którym warto żyć i inwestować.

Unia Europejska wzywa europejskie władze lokalne i regionalne do lepszego wykorzystania środków UE, do propagowania rozwoju miast i regionów poprzez inwestycje w kapitał kulturowy i kreatywny (*Regional Policy...* 2010). Wyjście z kryzysu i sprostanie długoterminowym wyzwaniom opiera się nie tylko na mocnych fundamentach przemysłowych, ale również na kreatywności i umiejętnościach ludzi, zarządzaniu i silnych wartościach społecznych — solidarności, szacunku dla środowiska naturalnego, otwartości i różnorodności kulturowej. Sektor kultury i twórczości na poziomie lokalnym i regionalnym, dysponuje strategicznymi możliwościami łączenia kreatywności i innowacji dla pobudzenia lokalnych gospodarek, zainicjowania nowych form aktywności, stworzenia nowych i trwałych miejsc pracy, pozytywnego oddziaływania na inne branże oraz zwiększania atrakcyjności regionów i miast. Sektor twórczy i kulturowy stanowi zatem katalizator strukturalnej zmiany wielu stref przemysłowych i obszarów wiejskich, może doprowadzić do „odmłodzenia” ich gospodarki i do zmiany powszechnego wizerunku regionów. Zatem sektor twórczy i kreatywny powinien zostać włączony w Strategie Rozwoju Regionalnego, aby zapewnić skuteczne partnerstwo między społeczeństwem obywatelskim, przedsiębiorstwami i organami publicznymi na szczeblu regionalnym, krajowym i europejskim (*Document Accompanying...* 2010).

Z tego powodu regiony europejskie zostały poproszone o opracowanie „strategii inteligentnej specjalizacji” (Foray i inni 2012), która powinna integrować sektor twórczy i kulturowy, promować

ekosystemem tradycyjnych dóbr kultury, a także oddziaływać na lokalny przemysł. Następna generacja funduszy strukturalnych UE 2014–2020 będzie dostępna pod warunkiem, że zostaną opracowane strategie inteligentnej specjalizacji na poziomie krajowym i regionalnym. Wśród większości decydentów, działaczy samorządowych i politycznych działających poza sferą kultury panuje przekonanie o niskiej produktywności tej gałęzi gospodarki, co ich zdaniem powoduje, że absorbuje ona znacznie więcej środków finansowych niż generuje dochodów. Nic więc dziwnego, że działalność kulturalna jest jednym z pierwszych i najprostszych celów publicznych cięć finansowych w okresie kryzysu gospodarczego. Powoduje to także utrzymywanie się luki w konceptualizacji roli kultury w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Celem artykułu jest przedstawienie kapitału kulturowego i kreatywnego, które w przypadku regionów słabo rozwiniętych, mogą stać się ważnymi czynnikami rozwojowymi i elementem regionalnej specjalizacji.

1. Inteligentna specjalizacja i dysproporcje rozwojowe

Inteligentna specjalizacja to nowa koncepcja polityki innowacji, która ma na celu promowanie skutecznego i efektywnego wykorzystania środków publicznych inwestowanych w badania. Jej celem jest zwiększenie regionalnych innowacji dla osiągnięcia wzrostu gospodarczego i dobrobytu, poprzez umożliwienie regionom skoncentrowania się na swoich mocnych stronach. Strategia inteligentnej specjalizacji musi być zbudowana na solidnej analizie aktywów regionalnych i posiadanych technologii. Powinna także zawierać analizę potencjalnych partnerów w innych regionach i unikać niepotrzebnego powielania. Inteligentna specjalizacja musi być oparta na silnym partnerstwie między przedsiębiorstwami, podmiotami publicznymi i instytucjami naukowymi — partnerstwa te są uznawane za niezbędne do osiągnięcia sukcesu.

Strategie innowacji krajowych/regionalnych na rzecz inteligentnej specjalizacji (strategie RIS3) to zintegrowane, lokalne programy transformacji gospodarczej, które mają na celu realizację pięciu ważnych założeń:¹

1. Ukierunkowanie wsparcia w ramach polityki i inwestycji na kluczowe krajowe/regionalne, wyzwania i potrzeby w celu zapewnienia rozwoju opartego na wiedzy.
2. Wykorzystywanie mocnych stron, przewagi konkurencyjnej i potencjału doskonałości każdego kraju/regionu.
3. Wspieranie innowacji technologicznej i praktycznej oraz dążenie do stymulowania inwestycji w sektorze prywatnym.
4. Pełne angażowanie partnerów oraz zachęcanie do innowacji i eksperymentów.
5. Strategie są oparte na faktach i obejmują odpowiednie systemy monitorowania i oceny.

Strategie inteligentnej specjalizacji mają na celu promowanie eksperymentów w istniejących lub nowych obszarach działalności oraz korygowanie polityki pod wpływem wniosków z tych eksperymentów. Inteligentna specjalizacja wymaga efektywnego i aktywnego skoordynowania działań (np. łączenia różnych strategii i dostosowywania wykorzystywanych w ich ramach instrumentów, takich jak zasada klastrowa), aby nadać jej znaczenie strategiczne. Wymaga także wizji długofalowych ze strony nie tylko decydentów, ale także różnych zainteresowanych podmiotów, w tym firm. Jednocześnie odzwierciedla konieczność pilnego podejmowania niełatwych decyzji w okresie trudnych przemian zachodzących w warunkach ostrych ograniczeń budżetowych.²

Intelektualnych początków koncepcji można doszukiwać się w wielu uzupełniających się źródłach. Inteligentna specjalizacja opiera się częściowo na pracach podjętych przez D. Foraya (Foray i inni 2009) i w pracach grupy ekspertów na rzecz wzrostu w ramach Europejskiej Przestrzeni Badawczej (ERA), którzy podjęli próbę odpowiedzi na pytanie dlaczego Europa pozostaje w tyle za USA w zakresie konkurencyjności, ze szczególnym naciskiem na badania i rozwój (B+R)

1. Zob. Arkusz informacyjny Strategie badawcze i innowacyjne na rzecz inteligentnej specjalizacji, Polityka Spójności na lata 2014–2020, s. 2, [@:] http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_pl.pdf (dostęp: 2013.07.15).

2. Zob. Raport syntetyczny na temat stymulowanego przez innowacje rozwoju gospodarczego regionów: rola inteligentnej specjalizacji, OECD, 2012 r.

i intensywność upowszechniania nowych technologii. W wyniku podjętych badań stwierdzono, że inwestycje w Europie są zbyt rozdrobnione, brakuje koordynacji badań naukowych i innowacji oraz brakuje masy krytycznej dla ich podejmowania. W wyniku przeprowadzonych badań zauważono także, że realizowane inwestycje mają miejsce w regionach i w obszarach, które były bardzo podobne i modne, jak np. technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT), nano- i biotechnologie. W wyniku przeprowadzonych badań i analiz stwierdzono, że należy wspierać przemiany strukturalne i umożliwić powstanie nowych sektorów działalności lub przemysłu poprzez inwestycje w badania i innowacje w zakresie strategicznego potencjału w każdym z regionów europejskich, uznając, że różnią się one siłą i potencjałem. Strategie badań naukowych i innowacji powinny w związku z tym ulec zmianie dostosowując się do uwarunkowań regionalnych.³

Oprócz wyzwań określonych przez Foraya i jego grupę, które również zostały uznane przez praktyków, zaobserwowano, że w wielu regionach proces był prowadzony przez konsultantów zewnętrznych, a nie podmioty regionalne, co spowodowało problemy związane z zaangażowaniem na ten cel środków finansowych. Co więcej, nie było zbyt silnego nacisku na B+R, które to pozwalają przekształcić pieniądze w wiedzę, natomiast innowacje pozwalają przekształcić wiedzę w pieniądze.

Koncepcja inteligentnych specjalizacji w literaturze jest wynikiem analizy różnic w wydajności pracy między USA i Europą, które zaczęły być widoczne po 1995 roku (van Ark i inni 2008). Stąd podstawowym zadaniem jest określenie kluczowych czynników, które leżą u podstaw występowania tych różnic. Wydaje się, że część występujących różnic w wydajności wynika z różnic w sytuacji na rynku pracy, w tym różnic w jakości kapitału ludzkiego, sztywności na europejskich rynkach pracy, w różnym podejściu do nowych metod organizacyjnych i praktyk menedżerskich, czy wreszcie w różnicy w dostępności do kapitału podwyższonego ryzyka (McCann i Ortega-Argilés 2011). Jednakże różnice między Europą a USA pojawiły się dopiero po 1995 roku, czyli wtedy gdy UE zaczęła wprowadzać coraz więcej deregulacji. Zatem przyczyn występowania tych różnic nie można upatrywać wyłącznie na rynku pracy.

H. Erken i F. van Es zauważają, że przyczyn występowania różnic należy szukać w występującej strukturze przemysłowej obu gospodarek oraz, co jest wynikiem struktury przemysłowej (tzw. efekt strukturalny), w mniejszej zdolności europejskich przedsiębiorstw do przełożenia B+R na wzrost wydajności lub inne rodzaje inwestycji (Erken i van Es 2007).

W UE struktura przemysłowa charakteryzuje się tradycyjnymi sektorami, a to oznacza mniejszą zdolność do przełożenia B+R na wzrost wydajności pracy (Mathieu i Van Pottelsberghe de la Potterie 2008). Po drugie występuje tzw. „efekt wewnętrzny” tzn., że nawet w obrębie tego samego sektora przedsiębiorstwa europejskie wykazują mniejszą zdolność do przełożenia B+R na wzrost wydajności. Jednak, w zależności od podejścia i przyjętej krytyki, jest jeden wspólny temat, który może być uzasadnieniem dla występowania różnic w wydajności — informacja i komunikacja (ICT). Badania prowadzone przez K. J. Stiroha (2002) oraz B. van Arka, M. O'Mahony i M.P. Timmera (van Ark i inni 2008) wskazują na to, że sektory branży ICT były kluczowym elementem wysokiej wydajności w USA w ciągu ostatnich dwóch dekad. Natomiast po 2000 roku wzrost wydajności, która jest traktowana jako całość, jest wynikiem wzrostu wydajności w przemysłach wykorzystujących ICT. Jednak wnioski te sugerują, że europejskie spowolnienie wydajności pracy wynika z wolniejszego powstawania gospodarki opartej na wiedzy w Europie w porównaniu do Stanów Zjednoczonych (van Ark 2008). W rzeczywistości wyjaśnienia związane z ICT oznaczają, że ujawniła się technologiczna luka UE w stosunku do USA, która ostatecznie ogranicza zapotrzebowanie na kapitał ludzki, dyfuzję ICT, dyfuzję innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych i zarządzania, jak również upowszechnianie innowacji poprzez zawartą w nowej technologii akumulację.

Regiony słabo rozwinięte gospodarczo (niski poziom produktu krajowego brutto) charakteryzują się również opóźnieniem pod względem przedsiębiorczości i innowacji. Ponadto, w przypadku słabiej rozwiniętych regionów ma miejsce niekorzystna kombinacja właściwości, które są szczególnie trudne do modyfikacji lub usunięcia. Na przykład, działalność przedsiębiorców jest mniej

3. Na przykład w niektórych regionach sens będzie miało inwestowanie w badania podstawowe w dziedzinie technologii nowych i pojawiających się, natomiast w innych sens będzie miało inwestowanie w technologie już stosowane lub opartych na praktyce innowacji.

skuteczna i słabiej wpływa na gospodarkę regionu ze względu na brak spójności działań, albo dlatego, że są one zbyt wyspecjalizowane i dlatego niewystarczające dla zdywersyfikowania struktury sektorowej. Podobnie, niski poziom więzi między przedsiębiorstwami może wynikać z wysokiej specjalizacji i dlatego przedsiębiorstwa tego typu mogą być zintegrowane z przedsiębiorstwami tylko z innych regionów lub rynków poprzez ograniczoną liczbę kanałów. Alternatywnie, mały potencjał rynkowy regionów słabo rozwiniętych i peryferyjnych, ogranicza potencjalną przedsiębiorczość.

W związku z tym, że koncepcja inteligentnych specjalizacji prawdopodobnie będzie realizowana w sytuacji ograniczonych możliwości finansowych, wymagać to będzie zaprojektowania polityki w taki sposób, aby oddziaływać na najbardziej obiecujące obszary obecnej i przyszłej przewagi komparatywnej w celu wspierania zamożności regionu.

Analizując niedawne dokumenty UE (Foray i inni 2012; *Regional Policy...* 2011) staje się jasne, że koncepcja inteligentnych specjalizacji ma dwa wymiary: polityki lub wymiar zarządzania, jak również wymiar ekonomiczny lub rynku. Inteligentna specjalizacja przeplata się w obu wymiarach i powołuje się w swojej argumentacji na polityczne i gospodarcze teorie (Barca 2009).

2. Kapitał kulturowy i kreatywny jako czynnik rozwoju obszarów słabo rozwiniętych

Regionalne ścieżki innowacji silnie zależą od terytorialnych elementów zakorzenionych w lokalnej społeczności, jej historii, jej kulturze i typowych procesach uczenia się. W rzeczywistości tworzenie wiedzy jest wynikiem połączenia materialnych i niematerialnych elementów, w formalnych i nieformalnych źródłach. Elementy materialne, takie jak obecność uczelni i ośrodków badawczych, są to ważne aktywa, ale na występowanie różnic w tworzeniu wiedzy coraz bardziej wpływają aspekty niematerialne związane z kreatywnością i kulturą, które stanowią dla lokalnych społeczności podatny grunt dla rozwoju wyspecjalizowanych i wykwalifikowanych rynków pracy, wykwalifikowanego kapitału ludzkiego, ciągłych procesów uczenia, lokalnych interpersonalnych sieci współpracy.

W przypadku obszarów słabo rozwiniętych przywrócenie równowagi finansowej, wzrostu gospodarczego i dobrobytu obywateli zależy już od podjęcia ważnych decyzji. Panuje przekonanie, że to właśnie inteligentna specjalizacja stanie się katalizatorem zapewniającym sukces. Istnieje powszechna zgoda, że współcześnie regiony słabo rozwinięte potrzebują nowych dróg prowadzących do rozwoju. Stosunkowo rzadko kultura jako czynnik rozwojowy jest przedmiotem zainteresowania społeczności i decydentów tych obszarów.

Z tabeli 1 wynika, że kapitał kulturowy i kreatywny jest ważnym czynnikiem gospodarczych i społecznych innowacji, jak również przyczynia się do uruchomienia procesów rozwojowych. Oba kapitały mają wysoki potencjał do przyciągania firm, tworzenia miejsc pracy i inwestycji generujących dochody, zapewniając jednocześnie matrycę, w której każdy może wymyślić warunki jego/jej rozwoju. Kultura odgrywa ważną rolę w strukturze społeczeństwa i jest ważnym elementem indywidualnego wzrostu i rozwoju.

Na podstawie analizy literatury można wymienić następujące formy wpływu kultury na efekty ekonomiczne:

- wysoka gospodarcza wartość dodana działania związana z sektorami działalności kulturalnej,
- czynnik rozwoju lokalnego,
- poprawa międzynarodowej pozycji kraju i jego konkurencyjności,
- pozytywne oddziaływanie na kreatywność ludzi,
- poprawa zdolności ludzi do przystosowania się do zmian społecznych i gospodarczych,
- promocja rewitalizacji i odrodzenia miast i gmin,
- endogeniczny rozwój bez relokacji,
- tworzenie miejsc pracy,
- potencjalny eksport do krajów rozwijających się,
- dywersyfikacja gospodarki,
- rozwój małych przedsiębiorstw w sektorze,
- potencjalne źródło dochodów dla sektorów w najbardziej niekorzystnej sytuacji,
- działalność nie jest łatwo przenoszona, jest zasobem lokalnym.

Tab. 1. Mechanizm oddziaływania kapitału kulturowego i kreatywnego w wymiarze indywidualnym i społecznym

		Wymiar społeczny					
		Wymiar indywidualny		Wymiar społeczny			
		Materiałny/zdrowotny	Poznaczący/ psychologiczny	Interpersonalny	Ekonomiczny	Kulturalny	Spoleczny
Bezpośredniego zaangażowania		Buduje więzi między ludźmi i promuje wolontariat, który poprawia zdrowie. Zwiększa możliwości wyrażania siebie i zaspokajania przyjemności. Zmniejsza przestępczość wśród młodzieży wysokiego ryzyka.	Zwiększa poczucie indywidualnej skuteczności i samooceny. Zwiększa poczucie przynależności poszczególnych osób lub grup do społeczności. Poprawia jakość kapitału ludzkiego: umiejętności i zdolności twórcze	Buduje sieci społeczne. Zwiększa zdolność do pracy z innymi i przekazywania pomysłów	Wynagrodzenia dla pracowników najemnych	Zwiększa poczucie tożsamości i skuteczności zbiorowej	Buduje kapitał społeczny poprzez zaangażowanie ludzi, skupiając różne organizacje wokół wspólnych celów i pozwalając im nabyć doświadczenia w organizacji i pracy z samorządem i organizacjami non-profit.
Udział publiczności		Zwiększa możliwości korzystania z usług, łagodzą stres.	Zwiększa kapitał kulturowy. Poprawia rozumowanie wzrokowo-przestrzenne (efekt Mozarta). Poprawia wyniki w nauce.	Zwiększa tolerancję wobec innych	Ludzie (zwłaszcza turyści) wydają pieniądze za korzystanie ze sztuki i lokalnej kultury. Ponadto, lokalne wydatki na tę sferę mają pośrednie efekty imożnikowe	Buduje tożsamość wspólnoty i dumy. Prowadzi do pozytywnych norm w komunikacji, takich jak: różnorodność, tolerancja i wolność wypowiedzi	Osoby, które nie łączą się w inny sposób mają możliwość spotkania się.
Obecność artystów w organizacjach i instytucjach sztuki		Zwiększa indywidualne możliwości i skłonność do zaangażowania się w sztukę			Zwiększa skłonność do udziału w sztuce. Zwiększa atrakcyjność obszaru dla turystów, przedsiębiorców, ludzi (szczególnie wysoko wykwalifikowanych pracowników) oraz inwestycji. Sprzyja "twórczemu środowisku", które przyczynia się do wzrostu gospodarczego w branży twórczej. Większe prawdopodobieństwo rewitalizacji.	Poprawia obraz społeczności i jej status	Promuje sąsiedztwo różnorodności kulturową. Zmniejsza przestępczość, zwłaszcza wśród młodych

Źródło: Opracowano własne na podstawie Guetzkow (2002)

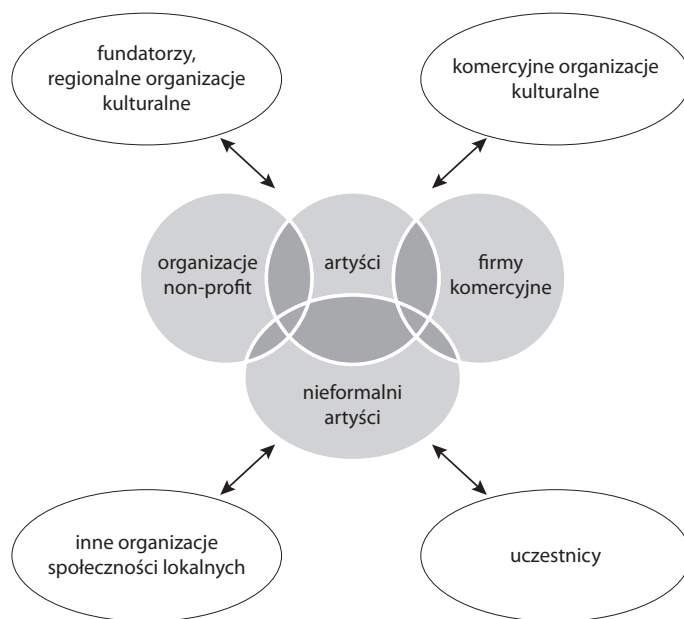

Kultura jest ważnym zasobem, który daje podstawę do działań przynoszących dochód dla społeczności z biednych regionów, zwłaszcza w regionach, które mają kilka innych zasobów i kilka przewag komparatywnych. A. Markusen w wyniku prowadzonych badań w latach 2003–2004 opracowała koncepcję „artystycznej dywidendy”, aby opisać ukryte składki, które artyści wnoszą do gospodarek regionalnych. Działalność artystyczna produkuje dywidendy dla regionalnych gospodarek na dwa sposoby. Pierwszy, artyści generują bieżący strumień dochodów w wyniku lokalnych działań oraz eksportując towary i usługi z regionu. Oznacza to, że działalność artystyczna przyczynia się do tworzenia podstaw ekonomicznych regionu. Drugi, artyści stymulują rozwój w regionie inwestycji zarówno sektora publicznego, jak i prywatnego. Oznacza to, że społeczność artystyczna jest „rodzajem dobra publicznego”, który przyciąga nowych przedsiębiorców i pracowników do regionu i zachowuje obecnych mieszkańców i przedsiębiorstwa (Markusen i King 2003; Markusen i inni 2004). W związku z tym „artystyczną dywidendę” określa się jako agregat ekonomiczny, który oddziałuje na region.

Zaproponowany przez Social Impact of the Arts Project (SIAP) model wspólnoty ekosystemu⁴ kultury, określa kluczowe elementy systemu, relacje między tymi elementami oraz strukturalne luki czyli miejsca, w których sieć ekosystemu jest słabsza (rys. 1). Portret ekosystemu kulturowego obejmuje, więc:

- organizacje non profit i for profit, które w ramach swoich programów zapewniają możliwości korzystania z różnych form imprez i wydarzeń kulturalnych, w tym szkoły, kościoły, agencje pomocy społecznej, centra społeczności i rekreacji,
- nieformalne wydarzenia kulturalne, w tym festiwale uliczne i spektakle, imprezy taneczne w domach prywatnych,
- firmy nastawione na zysk, w tym np. sklepy muzyczne, akademie tańca, restauracje i bary.

Przedstawiony schemat wspólnoty ekosystemu kultury zwraca uwagę na dużą rolę organizacji non-profit w zakresie działalności kulturowej. Mimo, że wiele z tych organizacji jest ważnymi dostawcami usług kulturalnych to bardzo często są to podmioty, które nie kwalifikują się do otrzymania rządowych lub filantropijnych dotacji. Organizacje non profit pełnią często rolę łącznika między lokalnymi kreatywnymi zasobami a podmiotami regionalnymi. Jeśli np. muzeum lub inne społeczne agencje usługowe chcą zainicjować partnerstwa lub lokalne wydarzenie to miejscowe organizacje non profit wykorzystywane są często w tym celu jako podmioty pierwszego kontaktu. Wreszcie, lokalne organizacje non-profit często dzielą się swoją przestrzenią z nieformalnymi grupami

Rys. 1. Wspólnoty ekosystemu kultury

Źródło: Na podstawie Stern i Seifert (2007, s. 57)

4. Pojęcie ekosystemu zaczerpnięto z artykułu Johna Kreidlera (1996).

i artystami, którzy w przeciwnym razie mieliby trudności w inicjowaniu i rozwijaniu własnych idei i pomysłów. Schemat zwraca również uwagę na ważne aspekty społeczności kulturowych takie jak: sale koncertowe i widowiskowe, bary, restauracje, które zachęcają społeczności do korzystania z usług kulturalnych.

Istnieje wiele bezpośrednich związków między kulturą a rozwojem ekonomicznym. Kultura nie jest jedynym czynnikiem, który decyduje o tożsamości społeczności i perspektywach wzrostu, ale jest jednym z wielu, musi być zatem umieszczona w odpowiednim kontekście. Kultura jest częścią zasobów, do których społeczeństwa mają dostęp w celu wspierania ich rozwoju i osiągnięcia wyższego poziomu dobrobytu. Powinna być więc wykorzystywana efektywnie i racjonalnie, aby nie dochodziło do pogorszenia jakości na skutek jej intensywnej eksploatacji (np. w wyniku masowej turystyki). W wielu przypadkach, w różnych krajach i regionach, ambitne plany rozwoju nie zostały zrealizowane ponieważ były to próby importowania modeli rozwoju z zagranicy, które nie były dostosowane do lokalnej kultury. Nie uwzględnienie w koncepcjach rozwojowych lokalnych, tradycyjnych zachowań kulturowych może zaowocować brakiem motywacji do działania, a tym samym do negacji przyjętej strategii rozwoju. Kultura wzmacnia tożsamość społeczności, a jednocześnie w tym samym czasie może umożliwić lepsze otwarcie na inne tożsamości. Artyści są w centrum kreatywności społeczeństwa, a kreatywność sprzyja innowacyjności i rozwojowi tradycyjnych modeli kulturowych.

Wykorzystanie środków publicznych w coraz większym stopniu wymaga narzędzi pomiarowych, zarówno w celu uzasadnienia inwestycji w oczach podatników, jak i do oceny wpływu kapitału kulturowego i kreatywnego na rozwój gospodarczy i społeczny. Jednakże twórczość pozostaje nieuchwytnym tematem dla decydentów. W 2003 roku obroty sektora kultury i branży twórczej w Unii Europejskiej wyniosły 654 miliardów euro. Pod względem wartości dodanej dla gospodarki europejskiej jako całości stanowiło to 2,6% europejskiego PKB. Względne znaczenie sektora kultury i twórczości staje się coraz bardziej widoczne, gdy jego wartość porówna się z innymi branżami. Na przykład, obsługa rynku nieruchomości (w tym kupno, sprzedaż i wynajem nieruchomości), jeden z sektorów napędzających europejską gospodarkę w ostatnich latach, stanowi 2,1% europejskiego PKB. Gospodarczy wkład sektora kultury i kapitału kreatywnego jest również wyższy niż sektora żywnościowego, napojów i produkcji tytoniu (1,9% w tworzeniu PKB), przemysłu tekstylnego (0,5% w tworzeniu PKB) i substancji chemicznych, wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, których udział w tworzeniu europejskiego PKB kształtował się na poziomie 2,3%. W 2004 r., co najmniej 5,8 miliona osób pracowało w tym sektorze, co stanowi 3,1% ogółu zatrudnionych w Unii Europejskiej. W latach 1999–2003 sektor kultury i twórczości charakteryzował się stałym wzrostem wydajności. Oznacza to, że sektor kultury i twórczości staje się istotnym motorem rozwoju w całej Europie i wnosi znaczący wkład do ogólnego dobrobytu.⁵

Wnioski

Wśród decydentów, władz lokalnych, sektora prywatnego i społeczeństwa obywatelskiego rosnąć powinno zainteresowanie kulturą w różnych formach jako czynnika rozwoju gospodarczego. Wskazują na to także liczne doświadczenia i dane statystyczne, ale także dlatego że, zasoby kulturowe są nieskończone, jeśli się wie, jak stosować ich potencjał twórczy. Kultura, jako źródło tożsamości, jest także silnym czynnikiem gospodarczych i społecznych innowacji, jak również przyczynia się do uruchomienia projektów rozwojowych. Pomimo faktu, że kultura nie jest wymieniana wśród ośmiu Milenijnych Celów Rozwoju (MCR), które zostały przyjęte przez społeczność międzynarodową w 2000 roku to jest oczywiste, że MCR nie będzie można osiągnąć bez brania pod uwagę wymiaru kulturowego. Deklaracja paryska z 2005 roku w sprawie skuteczności pomocy i Plan działania z Akry z 2008 roku rozpoczęły konstruktywną debatę podkreślając potrzebę dalszego dostosowania się do różnych sytuacji w poszczególnych krajach, a także zwiększenie uczestnictwa i własności beneficjentów w projektach rozwojowych. Pod tym względem wydaje się, że kultura

5. *The Economy of Culture in Europe*, [a:] http://ec.europa.eu/culture/key-documents/economy-of-culture-in-europe_en.htm (dostęp: 2013.07.10).

powinna odgrywać decydującą rolę. Stworzenie demokratycznego uczestnictwa i ram współpracy, szacunku dla różnorodności kulturowej i godności osób wiąże się z inwestycjami w szkolenia i zaangażowania kapitału dla rozwoju kultury. Są to kluczowe punkty, które należy uwzględnić w celu zapewnienia współpracy w służbie i na rzecz rozwoju.

Literatura

- BARCA F. (2009): *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A Place-Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations*. Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy.
- Document Accompanying the Commission Communication on Regional Policy Contributing to Smart Growth in Europe 2020*. (2010), Brussels, European Commission, SEC (2010) 1183, Commission Staff Working Dokument, COM (2010) 553 final.
- ERKEN H., VAN ES F. (2007): *Disentangling the R+D shortfall of the EU vis-a-vis the US*. „Jena Economic Research Papers” (107).
- FLORIDA R.L. (2004): *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York, Basic Books.
- FLORIDA R.L. (2005): *The Flight of the Creative Class. The New Global Competition for Talent*. New York, HarperBusiness.
- FORAY D., DAVID P.A., HALL B. (2009): *Smart Specialisation — The Concept*. „Knowledge for Growth” Expert Group.
- FORAY D., GODDARD J., BELDARRAIN X.G., LANDABASO M., MCCANN P., MORGAN K., NAUWELAERS C., ORTEGA-ARGILÉS R. (2012): *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS 3)*. [brak miejsca wydania], [brak wydawcy], [dostęp: 2013.09.10], [a:] http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/c/document_library/get_file? uuid=e50397e3-f2b1-4086-8608-7b86e69e8553, The responsibility for the accuracy of the analysis and for the judgements expressed lies with the authors alone. This document does not constitute the policy positions of the EU Commission.
- GERTLER M.S., FLORIDA R., GATES G., VINODRAI T. (2002): *Competing on Creativity: Placing Ontario's Cities in North American Context*. [brak miejsca wydania], [brak nazwy wydawcy], [dostęp 2013.09.10], [a:] http://www.urban.org/UploadedPDF/410889_Competing_on_Creativity.pdf, A report prepared for the Ontario Ministry of Enterprise, Opportunity and Innovation and the Institute for Competitiveness and Prosperity.
- GUETZKOW J. (2002): *How the Arts Impact Communities: An Introduction to the Literature on Arts Impact Studies*. Center for Arts and Cultural Policy Studies, [dostęp: 2013.09.10], [a:] <http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP20%20-%20Guetzkow.pdf>.
- KREIDLER J. (1996): *Leverage Lost, the Nonprofit Arts in the Post-Ford-Era*. „Journal of Arts Management Law and Society”, nr 26 (2), s. 79–100.
- MARKUSEN A., KING D. (2003): *The Artistic Dividend: the Hidden Contributions of the Arts to Regional Development*. Minneapolis, University of Minnesota.
- MARKUSEN A., SCHROCK G., CAMERON M. (2004): *The Artistic Dividend Revisited*. Minneapolis, University of Minnesota.
- MATHIEU A., VAN POTTELSBERGHE DE LA POTTERIE B. (2008): *A Note on the Drivers of R&D Intensity*. „CEB Working Paper”, nr 08 (002).
- MCCANN P., ORTEGA-ARGILÉS R. (2011): *Smart Specialisation, Regional Growth and Applications to EU Cohesion Policy*. Groningen, University of Groningen, [a:] <https://community.oecd.org/docs/DOC-35950>.
- Regional Policy Contributing to Smart Growth in Europe 2020*. (2010), Brussels, European Commission, COM (2010) 553 final, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, SEC (2010) 1183.
- Regional Policy Contributing to Sustainable Growth in Europe*. (2011): Brussels, European Commission, Directorate-General for Regional Policy, [dostęp: 2012.12.03], [a:] http://ec.europa.eu/regional_policy/information/pdf/brochures/rfec/2011_sustainable_growth_en.pdf.

- STERN M.J., SEIFERT S.C. (2007): *Culture and Urban Revitalization: A Harvest Document*. Social Impact of the Arts Project, [dostęp: 2013.09.10], [©] http://www.sp2.upenn.edu/siap/docs/cultural_and_community_revitalization/culture_and_urban_revitalization_a_harvest_document.pdf.
- STIROH K.J. (2002): *Information Technology and the US Productivity Revival. What Do the Industry Data Say?* „American Economic Review”, nr 92 (5), s. 1559–1576.
- VAN ARK B., O'MAHONY M., TIMMER M.P. (2008): *The Productivity Gap Between Europe and the United States. Trends and Causes*. „Journal of Economic Perspectives”, nr 22 (1), s. 25–44.